

UDK 050(091):27-875.6
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 25. 9. 2010.
Prihvaćeno: 24. 3. 2011.

OSNIVANJE BOGOSLOVSKE SMOTRE I ANTIMODERNISTIČKA PRISEGA

Tonči MATULIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
tonci.matulic1@zg.t-com.hr

Sažetak

Autor u doprinosu propituje mogući odnos između ideje o utemeljenju znanstveno-teološkog časopisa *Bogoslovska smotra*, s jedne strane, i takozvane modernističke kontroverzije, s druge strane. Naime, neupitna je povijesna činjenica da je *Bogoslovska smotra* započela s izlaženjem iste, dotično 1910. godine u kojoj je papa sv. Pio X., 1. rujna, objavio Motu proprio *Sacrorum antistitum*, koji je poznatiji kao *Prisega protiv modernizma* ili *Antimodernistička prisega*. Na pozadini te povijesne činjenice autor u doprinosu najprije, a na temelju istraživanja dokumenata i natpisa u novinama *Katolički list*, pokušava otkriti razloge mukotrpnoga osnivanja novoga znanstveno-teološkog časopisa na KBF-u Sveučilišta u Zagrebu. Na to se onda nadovezuje istraživanje natpisa i članaka u prvih nekoliko godišta *Bogoslovske smotre*, osobito izjava Uredništva, ne bi li se makar intuitivom došlo do pravih – nutarnjih – razloga najprije za odlaganje izdavanja *Bogoslovske smotre* na KBF-u, a zatim za objavljivanje prvih dvaju godišta kao dodatka novinama *Katolički list*. Da bi sadržaj izlaganja u doprinosu dobio na sustavnosti i uvjerljivosti, autor ga je podijelio u četiri dijela. U prvome dijelu ukratko se daje nacrt modernističke kontroverzije. U drugome dijelu autor traži moguće poveznice između modernističkoga ozračja i ideje o osnivanju *Bogoslovske smotre* i to poglavito na temelju natpisa u *Katoličkome listu*. U trećem dijelu se traže moguće poveznice između antimodernizma i *Bogoslovske smotre* i to poglavito na temelju analize objavljenih tekstova. U posljednjem, četvrtom, dijelu autor predstavlja prave razloge osnivanja *Bogoslovske smotre*, koji, tako barem proizlazi, nisu bili opterećeni modernističkim tendencijama unutar katoličke teologije u Hrvatskoj, ali smatra da nedvosmisleno antimodernističko pisanje u *Katoličkome listu* i *Bogoslovskoj smotri* u određenoj mjeri želi odagnati svaku sumnju u bilo kakvo koketiranje njezinih utemeljitelja s modernizmom. To ističemo stoga što je

sumnjičenje za modernizam predstavljalo opću pojavu u katoličkim krugovima onoga vremena.

Ključne riječi: modernizam, antimodernizam, *Antimodernistička prisega*, *Katolički list*, *Bogoslovska smotra*, KBF Sveučilišta u Zagrebu, Crkva.

Uvod

Nije izlišno zapitati se o čimbenicima koji su presudno utjecali na osnivanje i pokretanje *Bogoslovske smotre*? Jesu li to bili čimbenici onodobnoga dominantnoga modernističkog pokreta, a koji je u posljednjem desetljeću XIX. i prvom desetljeću XX. stoljeća nadirao u barem neke krugove katoličke teologije? Ili su to bili čimbenici antimodernističkoga pokreta u Crkvi kao otvorene reakcije protiv modernističkih tendencija unutar katoličke teologije?

Ovakva – isključiva – formulacija pitanja lako bi nas mogla zavesti na krive zaključke. Stoga držimo da je nužno postaviti i treće, pomirljivije, pitanje koje stoji onkraj kontroverzije između modernizma i antimodernizma u Katoličkoj crkvi i teologiji na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće. Što je presudno utjecalo na utemeljenje i pokretanje novoga znanstvenog teološkog časopisa u Hrvatskoj?

Istraživanje razloga utemeljenja i pokretanja jednoga znanstvenog teološkog časopisa u Hrvatskoj navodi nas na zaključak da su pokretači časopisa htjeli da Katolički bogoslovni fakultet, kao član modernoga zagrebačkog Sveučilišta, osnaži i učini prepoznatljivijim svoje poslanje, znanstvenu djelatnost i akademsku opredijeljenost na Sveučilištu. Kruna toga je trebao biti jedan reprezentativan časopis koji bi istodobno svjedočio dvije stvari. Prvo, teološku izobrazbenost i znanstvenu razinu profesora teološkoga fakulteta na Sveučilištu. Drugo, pokretačku snagu znanstvenih istraživanja i međunarodnoga povezivanja zagrebačkoga teološkoga fakulteta, a preko njega i samoga Sveučilišta, s europskim teološkim i znanstvenoistraživačkim gibanjima i trendovima.

U tom smislu nipošto ne bismo smjeli previdjeti i prešutjeti činjenicu da se proslava stogodišnjice utemeljenja i pokretanja prvoga znanstvenog teološkog časopisa u Hrvatskoj ne tiče samo Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, kao visokoškolske znanstvene ustanove Katoličke crkve, koja na sebi specifičan način sudjeluje u sveopćem poslanju Crkve, nego se podjednako tiče i Zagrebačkoga sveučilišta, koje od našega Fakulteta nije samo naslijedilo ideju srednjovjekovne *universitas*, nego je, između ostalog, također primilo i jedan od najstarijih znanstvenih časopisa koji po znanstvenoj izvrsnosti i teološkoj kakvoći nije nikada odudarao od srodnih časopisa u drugim

europskim zemljama. Proslava stotoga rođendana *Bogoslovske smotre*, stoga, nije i ne smije biti samo proslava hrvatske teološke znanosti, zagrebačkoga Katoličkoga bogoslovnog fakulteta i same Katoličke crkve, nego držimo da isto tako treba biti proslava hrvatske znanosti uopće, Zagrebačkoga sveučilišta i hrvatske kulture u cjelini. Nakon ovih nekoliko uvodnih misli vratimo se našem argumentu.

1. Kratki prikaz modernističke kontroverzije

Stogodišnjica izlaženja znanstvenoga teološkog časopisa *Bogoslovska smotra* podudara se sa stogodišnjicom takozvane *Antimodernističke prisege*, objavljene u Motu proprio *Sacrorum antistitum* pape sv. Pija X. 1. rujna 1910. godine.¹ Ta je činjenica odredila motiv ovog interventa u povodu svečane akademske proslave zavidnoga jubileja našega zagrebačkog znanstvenog teološkog časopisa – stotoga rođendana *Bogoslovske smotre*. Motiv je sasvim jednostavan, a možemo ga pobliže opisati pitanjem je li teološko i crkveno ozračje modernističke kontroverzije ikako utjecalo na pokretanje novoga – ujedno i prvoga – znanstvenoga teološkog časopisa u Hrvatskoj, te jesu li i u kojoj mjeri kontroverzije u Crkvi oko modernizma i antimodernizma utjecale i na njezinu ranu uređivačku politiku? Prije nego pokušamo dati odgovor na to pitanje, korisno je u kratkim i, nužno, u nepotpunim crtama podsjetiti se o čemu se zapravo radilo.

Dakle, papa sv. Pijo X. objavio je prvoga rujna 1910. godine Motu proprio *Sacrorum antistitum* koji je poznatiji kao *Prisega protiv modernizma* ili *Antimodernistička prisega*. Isti papa je smisao i značenje modernizma temeljito izložio u tri godine ranije, dotično 1907., objavljenoj enciklici *Pascendi dominici gregis*², a koja je po svom sadržaju i porukama predstavljala proširenje i osnaženje učiteljskoga autoriteta dekreta Svetoga oficija *Lamentabili sane exitu*³ objavljenoga dva mjeseca ranije u kojemu je donesen popis od šezdeset i pet krivih teza, zabluda, modernoga doba.

Svi se slažu da je pojam modernizma izuzetno teško definirati. Teško mu je odrediti i jedinstveno značenje.⁴ Za modernizam u strogo teološkom smislu

¹ Usp. PIO X., *Motu proprio Sanctorum antistitum* (1. rujna 1910.), u: Heinrich DENZINGER – Peter HÜNERMANN (ur.), *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i ćudoređu*, Đakovo 2002., br. 3537-3550 (dalje: DH).

² Usp. PIO X., *Enciklika Pascendi dominici gregis* (8. rujna 1907.), u: DH, br. 3475-3500.

³ Usp. SVETI OFICIJ, *Dekret Lamentabili [sane exitu]* (3. srpnja 1907.), u: DH, br. 3401-3466.

⁴ Usp. Robert SCHERER, *Modernismus*, u: Josef HÖFER – Karl RAHNER, *Lexikon für Theologie und Kirche*, 7, Freiburg im B., 1962., 513; Roger AUBERT, *Modernism*, u: Karl RAHNER (ur.), *Encyclopedia of Theology. The Concise Sacramentum Mundi*, A Crossroad Book, New York, 1975., 969; John J. HEANEY, *Modernism*, u: *The New Catholic Encyclopedia*,

kaže se da je to »opći pojam za mnogostruku krizu u nauku i disciplini Crkve na kraju 19. i početku 20. stoljeća«⁵. Modernizam bi se, stoga, mogao definirati kao »ideološko usmjerenje, tendencija ili pokret unutar Katoličke crkve, koji se jasno pojavio tijekom blijedih godina 19. stoljeća i ubrzo izumro oko 1910. nakon službene osude. Samo slabašno i sporadično organiziran, po tonu je bio neprijateljski nastrojen prema crkvenom autoritetu, a po uvjerenju u prilagodbu Crkve onomu što se smatralo sigurnim u modernom mišljenju čak i pod cijenu radikalne promjene crkvenoga postojanja.«⁶ Denzinger-Hünemrann ističu da je enciklika *Pascendi dominici gregis* »oblikovala takozvani modernizam u jedan sustav. Tu tvorevinu misli nije zastupao nitko od 'modernista'«⁷. Time se zapravo kaže da modernizam u smislu enciklike *Pascendi dominici gregis* kao »sinteze svih hereza« nije zastupao nijedan pojedinac. To ne niječe postojanje individualnih zastranjenja u pogledu ove ili one modernističke ideje na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće. S vremenom je modernizam sveden samo na značenje sustava nauka što ga je Crkva osudila.⁸ Nakon 1914. godine, dotično početkom Prvoga svjetskog rata, svijet je bio suočen s konkretnim problemima preživljavanja tako da su uglavnom akademske modernističke rasprave iz prethodnih godina gotovo sasvim utihnule. Tom je smirivanju, barem u katoličkim krugovima, odlučni doprinos dala *Antimodernistička prisega* iz 1910. godine. Papa Benedikt XV., opterećen brigama svjetskoga ratnog sukoba, htio je od samoga početka svoga pontifikata zaključiti modernističku kontroverziju.⁹

Kako bilo, pojam modernizma nije bilo jednostavno definirati. Za jedne je on bio usmjerenje, za druge samo tendencija, a ne neki zaokruženi sustav definiranoga nauka. Neosporno je da se modernizam još prije nego ga je papa sv. Pio X. oštro i beskompromisno osudio, točno navodeći niz načela koja su davala heterodoksnu obličje tome raznolikom pokretu, dakle prije nego se preobrazio u heretički sustav, predstavljao u svome povijesnom razvitku kao totalitet različitih temeljnih stavova koji su se spontano i neplanirano nametnuli.¹⁰ Dakle, nije se radilo o jednom svjesno planiranom i zaokruženom sustavu koji bi otvoreno ušao u sukob s Crkvom, odnosno njezinim naukom i disciplinom, nego o jednom spontanom, neplaniranom i utoliko »zbrkanom«

9, Washington, D.C., 1967., 994-995; Maurilio GUASCO, *Modernismo*, u: *Enciclopedia filosofica*, 8, Milano, 2006., 7523.

⁵ Roger AUBERT, *Modernism*, 969.

⁶ John J. HEANEY, *Modernism*, 994-995.

⁷ Heinrich DENZINGER – Peter HÜNERMANN (ur.), *DH*, 639.

⁸ Usp. Maurilio GUASCO, *Modernismo*, 7523.

⁹ Usp. BENEDIKT XV., *Enciklika Ad beatissimi Apostolorum* (1. studenoga 1914.), u: *DH*, br. 3625-3626.

¹⁰ Usp. Roger AUBERT, *Modernism*, 970.

pokretu koji je na samome prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće nastojao ostati vjeran Crkvi, ali je istodobno bio spreman prihvatiti onodobne »moderne« stavove koji bi »napredne« ljude sačuvali u vjernosti Crkvi, a neke čak i vratili u krilo Crkve. Međutim, pritom se redovito ispuštalo iz vida da se nije radilo samo o obnovi Crkve i njezine teologije, nego da je također bilo potrebno podvrgnuti sustavnoj kritici i moderno doba da bi se ispravila njegova zastranjenja i otvoreno odstupanje od kršćanstva.¹¹

Roger Aubert smatra da su u temeljima modernizma stajale tri glavne teze: »(1) nijekanje nadnaravi kao objekta sigurnoga znanja (u posve simboličkom neobjektivnom pristupu sadržaju dogme, što se također odnosi na određeni tip agnosticizma u prirodnoj teologiji); (2) ekskluzivna imanencija božanskoga i objave (»vitalna imanencija«) svodeći Crkvu na jednostavni civilizacijski socijalni fenomen; (3) posvemašnja emancipacija znanstvenoga istraživanja od crkvene dogme, što bi omogućilo stalno potvrđivanje vjere u dogmu s njezinim kontradikcijama na povijesnoj razini, a kako su shvaćene u određenim distinkcijama predstavljenim u »Krist vjere, Krist povijesti«, »Crkva vjere, Crkva povijesti«¹². Nadalje, gotovi svi se slažu da je prvo i glavno središte modernističke krize bilo u Francuskoj, a svoju kulminaciju je doživjela u objavljenim djelima francuskoga egzegeta Alfreda Loisyja (1857.–1940.), kojemu je već 1893. godine bilo oduzeto pravo poučavanja na *Institut Catholique* u Parizu. Nakon nekoliko radova objavljenih pod pseudonimom Firmin (u časopisu *Revue de clergé français*), Loisy je u studenome 1902. godine objavio knjižicu *Evandjelje i Crkva*¹³ ili »malu crvenu knjižicu, kako je djelo nazvano zbog svoga crvenog uveza, [koje je] izazvalo u katoličkoj Francuskoj pravu intelektualnu eksploziju«¹⁴. Ta će knjižica u nadolazećim godinama postati »magna charta modernizma«¹⁵. Loisyjevo djelo je pisano na način katoličkoga spora s tezama njemačkoga protestantskog egzegeta Adolfa von Harnacka (1851. – 1930.) koje je iznio u djelu *Bit kršćanstva*.¹⁶ Iduće godine je Loisy nadopunio svoja promišljanja novom knjigom objavljenom pod naslovom *Oko male knjižice*.¹⁷ U njoj Loisy »u nizu od sedam zamišljenih pisama

¹¹ Usp. Isto.

¹² John J. HEANEY, *Modernism*, 995.

¹³ Usp. Alfred LOISY, *L'Évangile et l'Église*, Paris, 1902.

¹⁴ Peter NEUNER, Alfred Loisy (1857-1940), u: Heinrich FRIES – Georg KRETSCHMER (ur.), *Klasici teologije. Knjiga druga: od Richarda Simona do Dietricha Bonhoeffera*, Zagreb, 2007., 208.

¹⁵ Isto, 206.

¹⁶ Usp. Adolf von HARNACK, *Das Wesen des Christentums*, Leipzig, 1900.

¹⁷ Usp. Alfred LOISY, *Autour d'un petit livre*, Paris, 1903. Iste je godine objavio djela: Alfred LOISY, *Le Quatrième Évangile*, Paris, 1903.; Alfred LOISY, *Le Discours sur la Montagne*, Paris, 1903.

objašnjava i brani svoje izlaganje koje je iznio u prethodnoj knjizi¹⁸. Nakon nekoliko godina »političkoga povlačenja« te traženja razumijevanja i podložnosti crkvenom autoritetu, Loisy je definitivno prelio čašu 1907. godine objavljivanjem djela *Sinoptička evanđelja*.¹⁹ Konačnu i javnu ekskomunikaciju (*excommunicatus vitandus*) navukao je na sebe 7. ožujka 1908. godine nakon što je objavio žestoko sročeni kritički osvrt na dekret *Lamentabili* Svetoga oficija i na papinu encikliku *Pascendi dominici gregis*.²⁰ Loisy je osobno izložio nakanu svoga teološkog rada »kao pregled i povijesno objašnjenje razvoja kršćanstva, a zatim kao opću filozofiju religije i pokušaj tumačenja dogmi, službenih vjerovanja i definicija Koncila, svrha čega je pomirenje istih s povijesnim stvarnostima i mentalitetom suvremenika, na način da se slovo žrtvuje u korist duha«²¹. Zanimljivo je i stoga vrijedno spomena da je u povodu Loisyjeve smrti 1. lipnja 1940. godine sastavljena i objavljena u *Bogoslovskoj smotri* poduža bilješka o tome.²²

Za razliku od žestokoga francuskog modernizma koji je imao značajne crkvene odjeke među francuskim klerom, u Njemačkoj je on uglavnom ostao rubna pojava kao takozvani *Reformkatholizismus* koji se širio preko časopisa *Zwanzigste Jahrhundert*, utemeljenoga 1901. godine u Münchenu. Nešto značajnije odjeke imao je u Engleskoj i Italiji. U Engleskoj su se posebno isticali barun Friedrich von Hügel (1852. – 1925.) te isusovački teolog George Tyrrell (1861. – 1909.), pisac predgovora engleskom izdanju Loisyjeve knjige *Evanđelje i Crkva* te autor kontroverzne knjige *Kroz Scilu i Haribdu ili stara teologija i novo*²³. U Italiji je modernizam na društveno-političkom polju posebno glasno zastupao svećenik i teolog Romolo Murri (1870. – 1944.), a na kulturnom polju svećenik, teolog i povjesničar Ernesto Buonaiuti (1881. – 1946).²⁴ Gibellini ističe da »dok se u Francuskoj modernistički pokret rodio iz potrebe da se znanstveno nadoknadi zaostatak koji se nakupio u katoličkoj teologiji,

¹⁸ Rosino GIBELLINI, Put katoličke teologije od modernističke kontroverzije do antropološkog zaokreta, u: Rosino GIBELLINI, *Teologija dvadesetoga stoljeća*, Zagreb, 1999., 154.

¹⁹ Usp. Alfred LOISY, *Les Évangiles synoptiques*, I-II, Paris, 1907. – 1908.

²⁰ Alfred LOISY, *Simple réflexions sur le décret du Saint-Office »Lamentabili sane exitu« et sur l'encyclique »Pascendi dominici gregis«*, Ceffonds, 1908. Također usp. Alfred LOISY, *Compendio di Vangeli sinottici e delle Semplici riflessioni sul decreto del S. Ufficio »Lamentabili sane exitu« e sull'enciclia »Pascendi dominici gregis«*, Roma, 1908.

²¹ Navedno prema: Roger AUBERT, *Modernism*, 971.

²² Đuro GRACANIN, Neke bilješke o životu Alfreda Loisy-a, u: *Bogoslovska smotra*, 28 (1940.) 4, 293-296.

²³ Usp. George TYRRELL, *Through Scylla and Charibdys, or the Old Theology and the New*, London, 1907.

²⁴ Usp. John J. HEANEY, *Modernism*, 992-994.

talijanski se modernizam prikazao kao rašireni pokret religioznog i društvenog reformizma«²⁵.

Peter Neuner, njemački teolog, modernističku je kontroverziju sažeo na sljedeći način: »Godina 1907. donijela je vrhunac službenih crkvenih mjera protiv onih teologa koji su bili prozvani 'modernistima' i čije su teološke postavke sažete i osuđene kao sustav. Dana 3. srpnja 1907. objavljen je dekret Svetog oficija *Lamentabili sane exitu*, neka vrsta novog *syllabus*. Većina od šezdeset pet stavaka koji su ondje osuđeni preuzeti su iz Loisyjevih 'crvenih knjižica'. Osmi rujna iste godine pojavila se enciklika *Pascendi dominici gregis* koja je, ne navodeći imena, odbacila i osudila sve ono što se nije poklapalo s vladajućim neoskolastičkim sustavom. Osim Loisyja, uglavnom se tu radilo o Mauriceu Blondelu i Lucienu Laberthonnièreu, Edouardu le Royu i Georgeu Tyrrellu. Ali i njemački i talijanski teolozi morali su se osjećati jednako osuđenima te je enciklika shvaćena i kao Newmanova posmrtna osuda.«²⁶ Prema sudu Johna Heaneyja modernistička kontroverzija, ipak, nije uspjela istaknuti neka važna područja koja su zahtijevala istraživanje u sigurnim teološkim okvirima, a koja su već bila prisutna, dakako bez modernističke ostrašćenosti, u mislima i djelima nekih katoličkih filozofâ i teologâ, kao što su, najprije, Maurice Blondel, John Henry Newman i Johann Adam Möhler²⁷, a zatim Marie-Joseph Lagrange, Pierre Batiffol i Lucien Laberthonnière.²⁸

2. Ozračje modernizma i ideja o osnivanju *Bogoslovske smotre*

Budući da se, ipak, izvorna nakana našega doprinosa ne sastoji u teološkom prikazu glavnih teza modernista ni u povijesnom prikazu modernističke kontroverzije, nego se sastoji u pitanju je li modernistička kontroverzija ikako utjecala na osnivanje i pokretanje znanstvenoga teološkog časopisa *Bogoslovska smotra*, u nastavku želimo izložiti rezultate naših istraživanja kao prilog odgovoru na postavljeno pitanje. Naime, već smo ranije napomenuli da se stogodišnjica izlaženja *Bogoslovske smotre* podudara sa stogodišnjicom *Anti-modernističke prisege* koju je papa sv. Pio X. zahtijevao od cijeloga katoličkoga klera, a ne samo od profesora teologije. Pritom valja naglasiti da je prema Johnu Heaneyju svega četrdesetak svećenika u svijetu odbilo položiti predloženu

²⁵ Rosino GIBELLINI, Put katoličke teologije od modernističke kontroverzije do antropološkog zaokreta, 156.

²⁶ Peter NEUNER, Alfred Loisy (1857-1940), 211.

²⁷ Usp. John J. HEANEY, *Modernism*, 995.

²⁸ Usp. Rosino GIBELLINI, Put katoličke teologije od modernističke kontroverzije do antropološkog zaokreta, 156. Također usp. Roger AUBERT, *Modernism*, 970-971.

prisegu. Drugim riječima, prisega je zadala smrtonosni udarac modernističkoj kontroverziji u Crkvi i teologiji.²⁹ Ima li to kakve veze s *Bogoslovskom smotrom*?

Poznato nam je da su prva dva godišta *Bogoslovske smotre* izlazila kao dodatak hrvatskoga tjednika *Katolički list*, čiji je u to vrijeme glavni urednik bio dr. Josip Pazman, ujedno *spiritus movens* osnivanja i pokretanja *Bogoslovske smotre*. Listajući godišta *Katoličkoga lista* usred modernističke kontroverzije nalazimo feljton o. dr. Urbana Talijsa pod naslovom »Mit i povijest, kritika i hiperkritika u Evangjelskoj povjesti« u sedamnaest nastavaka.³⁰ Iz sadržaja je razvidno da se dr. Talijsa u duhu katoličke apologetike kritički osvrće na teze modernističke egzegeze o povijesnosti evanđelja, Isusa i Crkve. U istom je godištu, s dvadeset i dva dana zakašnjenja, objavljen integralni latinski tekst dekreta *Lamentabili* Svetoga oficija.³¹ U mjesecu rujnu iste godine, točnije 19. rujna, u rubrici »Vjesnik« prenesena je vijest o izlasku enciklike *Pascendi dominici gregis*³² s najavom da će u idućim brojevima biti objavljen integralni latinski tekst. To se i dogodilo u nekoliko idućih brojeva lista.³³ Nepotpisani autor je objavljivanje enciklike *Pascendi* popratio komentarom: »Papinu encikliku dočekao je katolički svijet s počitanjem i radošću. Već je bilo krajnje vrijeme, da se čuje autoritativna riječ, koja će unijeti svijetla u tamu današnje pokvarenosti, i razjasniti mutne i nezgrapne teorije, koje se stale širiti i poradi kojih su neki već izgubili vjeru, a neki su se bili uskoлебali.«³⁴ Čitateljstvu *Katoličkoga lista* uredno je prenesena vijest da je Georgea Tyrrella, vodećega engleskog modernista, njegov biskup Southwarski udario crkvenom kaznom uskrate sakramenata zbog javnog protivljenja enciklici *Pascendi*, kao i vijest o talijanskim modernistima koji se spremaju javno u slobodnim novinama pobijati spomenutu encikliku.³⁵ U jednom nepotpisanom tekstu, tek na kraju s oznakom X., pisac se oštrim kritikama osvrnuo na predavanje njemačkoga baruna profesora Hertlinga koji je navodno iznio stav da u Njemačkoj gotovo i nema pristaša modernizma. Pisac na to uzvraća: »Uvjereni smo, da taj inače veoma zaslužni pobornik katolicizma

²⁹ Usp. John J. HEANEY, *Modernism*, 995.

³⁰ Usp. Urban TALIJSA, Mit i povijest, kritika i hiperkritika u Evangjelskoj povjesti, u: *Katolički list*, 58 (1907.) 15, 169-171; 58 (1907.) 16, 181-184; 58 (1907.) 17, 196-198; 58 (1907.) 18, 207-210; 58 (1907.) 20, 231-233; 58 (1907.) 21, 241-243; 58 (1907.) 22, 253-255; 58 (1907.) 23, 265-267; 58 (1907.) 24, 277-279; 58 (1907.) 25, 291-292; 58 (1907.) 26, 303-306.

³¹ Usp. SACRAE ROMANAE ET UNIVERSALIS INQUISITIONIS DECRETUM, *Lamentabili sane exitu*, Feria IV, 3. Iulii 1907., u: *Katolički list*, 58 (1907.) 30, 349-351.

³² Obavijest o izlasku enciklike »Pascendi«, u: *Katolički list*, 58 (1907.) 38, 455.

³³ Usp. SANCTISSIMI DOMINI NOSTRI PII DIVINA PROVIDENTIA PAPAE X, *Litterae encyclicae de modernistarum doctrinis »Pascendi dominici gregis«*, u: *Katolički list*, 58 (1907.) 39, 457-460; 58 (1907.) 40, 469-473; 58 (1907.) 41, 481-484; 58 (1907.) 42, 493-497.

³⁴ Papina enciklika o modernizmu, u: *Katolički list*, 58 (1907.) 41, 491.

³⁵ Usp. Vjesnik, u: *Katolički list*, 58 (1907.) 45, 539.

u Njemačkoj ne bi izustio tih čudnih riječi, da nije imao taktičkih razloga. (...) Tko je iole pratio moderni reformni pokret, taj znade, kako se je baš u Njemačkoj silno razmahao. (...) Ako dakle Hertling tvrdi, da njemački »reformni katolicizam« nije osugjen papinskom enciklikom, – dosta znatno se je udaljio od istine. (...). Riječ u jednu: modernizam, što ga je sv. Stolica u nizu izjava pa osobito u enciklici »Pascendi dominici gregis«, osudila, jest internacionalna struja, koja ima u Njemačkoj svoje mnogobrojne i u modernističkom taboru jako uvažene zastupnike.«³⁶

Osoba samo s inicijalima M. B. potpisala je opširni, točnije u tri nastavka, feljton o modernizmu u već spomenutom *Katoličkome listu*.³⁷ U njemu između ostaloga kaže: »Crkvena povijest označiti će početke 20. vijeka posebnom oznakom, oznakom 'modernizma'. A što je 'modernizam?' – 'Modernizam' u Crkvi Kristovoj novi je smjer naučenja, i to nije možda pojedinačna neka zabluda u naučenju, već je to čitav niz, potpuni, cjeloviti skup raznih zabluda, koje direktno ili indirektno stoje u opreci s objavljenim naukom Crkve, kako to definira sam Sv. Otac u zadnjoj enciklici *de modernistarum doctrinis*.«³⁸

Sve u svemu može se reći da je godina 1907. za *Katolički list* završila s jasnom i beskompromisnom osudom modernizma. Isto je bilo i u nadolazećim godinama iz kojih valja izdvojiti sljedeće. Potpisnik pod pseudonimom *Amicus veritatis* objavio je 1909. godine opširnu obranu dr. Frana Barca, a protiv optužaba na njegov račun da je svojim naukom protivnik skolastike, a poklonik modernizma u smislu enciklike *Pascendi*.³⁹ Riječima samoga autora: »Da donekle ne okolišamo, spomenut ćemo odmah, da nišanimo na aferu, koja je nastala radi knjige dr. Barca 'O modernoj apologetici', i koja je već do sada uzviltala toliku prašinu u našem javnom životu. Ne ćemo se ovdje upuštati u polemiku, koju vodi s jedne strane dr. Barac i sveučilišni bogoslovni fakultet, a s druge grupa oko 'Hrvatske Straže', ali moramo ipak istaknuti, da se i u toj polemici po našem nemjerodavnom mnijenju opaža ono gore istaknuto oponašanje velikih naroda. Kad naime Francuzi imaju svoga Loisy-a, a Nijemci svoga Schnitzera, zašto ne bi i Hrvati imali svoga modernistu, a takvoga je najlaglje naći u dru. Barcu, jer je on nešto pisao o modernoj apologetici?! Danas je moderno imati modernista, a što je moderno, bez toga ni Hrvati ne smiju biti! Da nije te težnje u nekim ljudima, a u drugu ruku, kad bi bilo više ljubavi i objektivnosti,

³⁶ X., Je li papinska enciklika naperena proti njemačkom reformnom katolicizmu?, u: *Katolički list*, 58 (1907.) 46, 547-548 (emfaza je u tekstu).

³⁷ M. B., Modernizam, u: *Katolički list*, 58 (1907.) 48, 570-572; 58 (1907.) 49, 582-583; 58 (1907.) 50, 593-596.

³⁸ *Isto*, 570.

³⁹ AMICUS VERITATIS, Dr. Barac i skolastika, u: *Katolički list*, 60 (1909.) 7, 77-81.

a s druge strane manje strančarstva i nesnošljivosti, te afere ne bio ni bilo ili bi se već davno dokončala.«⁴⁰ Iste je godine dr. Josip Marić objavio feljton u pet nastavaka o modernizmu i katoličkoj apologetici, dajući također svoj doprinos raspravi o katoličkom pravovjerju dr. Barca.⁴¹ Dr. Marić, između ostalog, piše: »Jedino apologetika izgragjena na skolastičkoj filozofiji može dokazati natprirodnost katoličke religije. Zato i veli sv. Otac Pio X. 'Natrag k skolastici'. Dao Bog, da se i kod nas u Hrvatskoj što prije ispune želje sv. Oca u pogledu skolastičke filozofije. Bez solidnoga poznavanja skolastičke filozofije ne može biti ni govora o solidnoj apologetičkoj, a pogotovo ne o dogmatičkoj izobrazbi! (...) Budimo od svega srca zahvalni sv. Ocu Piu X., što nas je upozorio prekrasnom svojom enciklikom 'Pascendi' i dekretom 'Lamentabili' na kobne modernističke zablude, te nam ponovno kazao pravi put!«⁴² Iduće, 1910., godine netom je objavljen Motu proprio pape sv. Pija X. *Sacrorum antistitum*, dotično *Anti-modernistička prisega*, spomenuti list je odmah prenio tu vijest s kratkim prikazom bitnih točaka, najavljujući da će integralni latinski tekst biti objavljen u narednim brojevima.⁴³ Nažalost, naredne brojeve spomenutoga godišta nismo pronašli u Knjižnici Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Ta činjenica više nije toliko važna, jer smo već zakoračili u godinu u kojoj je *Bogoslovska smotra*, najprije kao dodatak *Katoličkoga lista*, počela s izlaženjem u mjesecu ožujku 1910. godine.

Iz kratkoga prikaza ideja u *Katoličkome listu* jasno proizlazi da je hrvatska teologija na početku XX. stoljeća ostala zaštićena od upliva modernizma, ali isto tako valja reći da su se hrvatski autori zdušno zauzeli protiv širenja modernističkog nauka osobito na planu teološkog pobijanja modernističkih zabluda na polju biblijske teologije i egzegeze, kristologije i ekleziologije. Da je tako svjedoči čitav niz biblijskih i teoloških studija nastalih iz pera ondašnjih hrvatskih teologa objavljenih u prvim dvama godištima *Bogoslovske smotre*.⁴⁴

⁴⁰ Isto, 78.

⁴¹ Josip MARIĆ, Modernista, filozof i apologeta, u: *Katolički list*, 60 (1909.) 39, 409-412; 60 (1909.) 40, 421-425; 60 (1909.) 41, 435-439; 60 (1909.) 42, 446-449; 60 (1909.) 43, 460-462.

⁴² Isto, 438-439.

⁴³ Usp. Vjesnik, u: *Katolički list*, 61 (1909.) 37, 297-298.

⁴⁴ Usp. Josip MARIĆ, Modernistička Kristologija, u: *Bogoslovska smotra*, 1 (1910.) 1, 5-33; Urban TALIJA, Objektivne pogriješke u Bibliji i njena nepogriješivost, u: *Bogoslovska smotra*, 1 (1910.) 1, 34-41; Petar GRABIĆ, Isusovo Uskrsnuće (I), u: *Bogoslovska smotra*, 1 (1910.) 2, 113-140; Edgar LEOPOLD, Geneza (pogl. I.-III.) i biblijska komisija, u: *Bogoslovska smotra*, 1 (1910.) 2, 141-154; Petar GRABIĆ, Isusovo Uskrsnuće (II), u: *Bogoslovska smotra*, 1 (1911.) 3, 225-254; Petar VLAŠIĆ, »Sin Božji« i »Sin Čovječji«, u: *Bogoslovska smotra*, 1 (1911.) 4, 321-338; Urban TALIJA – Francis HUMMERLAUER, O nepogriješivosti Biblije, u: *Bogoslovska smotra*, 2 (1911.) 1, 11-31; Fran BARAC, Je li Isus Krist živio?, u: *Bogoslovska smotra*, 2 (1911.) 1, 63-71; Fran BARAC, Bilješke iz bogoslovske literature [Apologetične

O tome također svjedoče »apologetičke bilješke« te prikazi i recenzije knjigâ koji dokazuju čvrstu opredijeljenost autora protiv modernizma. Iz uvida u sadržaj i tekstove prvih godišta *Bogoslovske smotre* jasno proizlazi da su njihovi autori i sastavljači bili dobro upoznati s glavnim europskim modernističkim idejama na polju teologije te da su im ujedno sustavno pobijali i osporavali povijesno-kritičku, znanstvenu i logičku vrijednost. Sasvim je opravdano i na činjenicama utemeljeno tvrditi da je *Bogoslovska smotra*, po svom sadržaju i idejnom usmjerenju, bila vjerno i dosljedno antimodernistički teološki časopis. No, pođimo redom.

3. Antimodernizam i *Bogoslovska smotra*

U mjesecu listopadu 1911. godine dr. Edgar Leopold u kraćem osvrtu na Motu proprio *Sacrorum antistitum* pape sv. Pija X. opravdava papine oštre i stroge mjere protiv modernista, jer da se on »vrlo boji, da mnogi od pristaša onih nauka, koje su osugjene enciklikom: 'Pascendi', nisu još svoje bludnje zabacili, nego naprotiv nastoje, da ih sve više prošire«⁴⁵. Leopold je zapravo potaknut izjavama nekih autora u Francuskoj, Italiji i Njemačkoj o antimodernističkim mjerama pape sv. Pija X. iz kojih je razvidno da je modernizam još uvijek živ i da je došlo do pregrupiranja među modernistima te je, stoga, i nadalje potreban oprez i budnost. »O tome nema dvojbe, da modernistima, koji još te pristašu uz svoje bludnje, razboritost nalaže, da simuliraju svoju vjeru, da tako mogu ostati u Crkvi, te čekaju na bolja vremena! Oni i nadalje spretno i tajno šire svoje nazore (in clandestinum foedus ascire socios). Modernističke se bludnje dakle dalje šire.«⁴⁶ No, Leopold sumnja da postoji neka tajna međunarodna organizacija modernista. Uz to smatra da je modernizam jedna od najradikalnijih hereza protiv katoličkoga nauka o objavi, dogmama, povijesne realnosti Kristova nauka i crkvene institucije. Atmosfera modernističkoga pokreta još ni izdaleka nije nestala niti je pročišćena od krivoga nauka. Sve to je utjecalo na odluku pape sv. Pija X. da i nakon odobrenja dekreta *Lamentabili* Svetoga oficija te enciklike *Pascendi* »najodlučnije ponovno ustane protiv te pogubne struje, koja kao pošast okužuje kršćanski svijet i da upotrebi tako rigorozna preventivna sredstva, kao što ih je upotrebila«⁴⁷.

bilješke; Iz povijesti religija; Prirodnoznanstvo i vjera; Prirodnoznanstvo i podrijetlo čovjeka], u: *Bogoslovska smotra*, 3 (1912.) 1, 90-96; Josip MARIĆ, Novi dokazi protiv modernih Agnoeta: Schella, Lebertona i modernista, u: *Bogoslovska smotra*, 4 (1914.) 4, 367-390.

⁴⁵ Edgar LEOPOLD, Motu proprio Pija X. o modernizmu, u: *Bogoslovska smotra*, 2 (1911.) 1, 84.

⁴⁶ *Isto*.

⁴⁷ *Isto*, 85.

U prvim brojevima *Bogoslovske smotre* redovito su prenošeni, u izvornom latinskom obliku, dekreti Kongregacije za indeks s novim popisima zabranjenih knjiga, te odluke biblijske komisije o pojedinim pitanjima vezanim za autentično katoličko tumačenje Svetoga pisma, a protiv modernističkoga povijesno-kritičkog tumačenja. Tako je prenesen dekret spomenute Kongregacije na kojemu je stavljena od anonimnoga pisca objavljena njemačka knjiga *Der Modernisteneid*⁴⁸ (*Modernistička prisega*)⁴⁹. Već je sam naslov protivan uobičajenom nazivu prisega – antimodernistička (*Antimodernisteneid*).⁵⁰ Edgar Leopold je u istome broju *Bogoslovske smotre* donio kritički osvrt, recenziju spomenute knjige s potvrdom da protivljenje *Antimodernističkoj prisegi* još nije iščezlo.⁵¹ Leopold izražava čuđenje nad brojem, pa i dobrih katolika, pisaca protiv prisega. Prema Leopoldu prisega ne sadržava ništa što nije već sadržano u sigurnom katoličkom dogmatskom nauku te će svaki katolik bezuvjetno uz nju prionuti. Ne priznavanje sadržaja prisega isto je što i nepriznavanje katoličkoga nauka, ističe Leopold. No, Leopoldov kritički osvrt na spomenutu knjigu motiviran je pitanjem o tome sužava li prisega slobodu znanstvenoga istraživanja, osobito povijesno-kritičku metodu u tumačenju Svetoga pisma. »U tom je pogledu ostalo stanovište katoličkih učnjaka prema znanosti prije prisega na vlas isto kao i poslije prisega. Poznato je, kako je Pijo X., u svojoj poslanici 'Iucunda sane' (1904) uzeo u obranu objektivno znanstveno istraživanje i zdravu kritiku.«⁵² Naime, između prave znanosti i vjere nema niti može biti protuslovlja. U slučaju protuslovlja prednost ima vjerska dogma, kao negativna norma. U takvom će slučaju katolički znanstvenik kontrolirati vlastiti znanstveni zaključak koji protuslovi jasnom članku vjere, preispitujući objektivnost svojih znanstvenih polazišta te ispravnost svoga logičkog zaključivanja. Leopold ističe da vjerska dogma, kao negativna norma, nije zapreka slobodi znanstvenog istraživanja, nego upravo suprotno, ona omogućava da se znanost slobodno razvija u pravome smjeru.⁵³ Dosljedno tome, zaključuje Leopold, »antimodernistička prisega niti ne suzuje odnošaj izmegju znanosti i vjere niti od nas zahtjeva nešto

⁴⁸ Usp. *Der Modernisteneid. Ein Appel an deutsche Priester von Clericus Germanicus*, Augsburg, 1910.

⁴⁹ Usp. *Decretum S. Congregationis Indicis, Feria II. die 5. Iunii 1911.*, u: *Bogoslovska smotra*, 2 (1912.) 3, 283.

⁵⁰ Usp. Johannes PILZ, *Modernisteneid*, u: *Lexikon für Theologie und Kirche*, 1, 1967., 640-641.

⁵¹ Edgar LEOPOLD, *Antimodernistička prisega i sloboda znanosti*, u: *Bogoslovska smotra*, 2 (1912.) 3, 291-292.

⁵² *Isto*, 291.

⁵³ Usp. *Isto*, 291-292.

nova – nego jedino iz važnih razloga traži od nas odlučno, da se izjavimo o onim istinama, koje od uvijek vjerujemo. Taj odlučni način u formi prisege, čini se gdje kome odviše strogim – a i nesavremenim. Ali gledajmo više na sadržaj nego na formu – pa će nam se mnoga stvar pričiniti jednostavnijom i lagijom; isto vrijedi i za antimodernističku prisegu.⁵⁴

Među bilješkama, recenzijama, bogoslovske literature našla se u listopadu 1912. godine i Smolikova knjiga *O učeni modernistův* koja analizira rasprostranjenost modernizma u svijetu. Bilješku o knjizi napisao je dr. Kamilo Dočkal.⁵⁵ Odatle saznajemo, već od prije poznatu činjenicu, da se modernizam »najviše proširio u Francuskoj, gdje je nikao, zatim u Italiji, Engleskoj, Sjevernoj Americi i u Njemačkoj«⁵⁶. Iz Dočkalova prikaza Smolikove knjige saznajemo mnogo detalja o raširenosti modernizma u spomenutim zemljama, koji se poglavito odnose na popis imena katoličkih modernista, kao i popis časopisa s modernističkim nadahnućem. No, za razliku od već prije spomenutoga anonimnog natpisa u *Katoličkome listu*⁵⁷ 1907. godine u kojemu autor inzistira, a protiv javnoga očitovanja baruna profesora Hertlinga, da se modernizam i u Njemačkoj jednako proširio kao i u drugim većim europskim zemljama, Dočkal u ovom prikazu izričito kaže: »U Njemačkoj se pravi, čisti modernizam nije ugnijezdio. Tek kod nekih pisaca opažao se upliv modernizma, kako dokazuju imena: Schell, Hompel, Ehrhard, Fischer. Najdalje je zašao Schnitzer.«⁵⁸ Za našu temu najzanimljivija je posljednja Dočkalova opaska. »U ostalim zemljama, osobito slavenskim, hvala Bogu, nije modernizam našao gotovo nikakva odziva. U spomenutim pak zemljama zadala je epohalna Papina enciklika 'Pascendi dominici gregis' modernizmu smrtonosan udarac.«⁵⁹ Dakle, već 1907. godine modernizam je u tim zemljama, uključujući dakako i Hrvatsku, bio mrtav, ako ga je tamo uopće i bilo.

Na kraju svega se opravdano pitamo zašto je mjerodavna crkvena vlast u Zagrebu oklijevala s davanjem crkvenoga dopuštenja za utemeljenje i objavljivanje novoga znanstvenog teološkog časopisa *Bogoslovska smotra* u ime Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu?

⁵⁴ *Isto*, 292.

⁵⁵ Usp. Kamilo DOČKAL, Gdje se modernizam najviše proširio?, u: *Bogoslovska smotra*, 3 (1912.) 1, 98-100.

⁵⁶ *Isto*, 98.

⁵⁷ Usp. X., Je li papinska enciklika naperena proti njemačkom reformnom katolicizmu?, 547-548.

⁵⁸ Kamilo DOČKAL, Gdje se modernizam najviše proširio?, 100.

⁵⁹ *Isto*.

4. Pokretanje *Bogoslovske smotre*

Iz Predgovora prvome broju *Bogoslovske smotre* razvidno je da, nažalost, nije bilo moguće 1910. godine institucionalno povezati časopis i KBF. U Predgovoru Uredništvo sa žaljenjem izjavljuje: »Nikomu draže od nas da se '*Bogoslovska Smotra*' izdaje u ime bogoslovsčkoga fakulteta, ali kad to ne može da bude, držasmo i držimo, da se ne smije s izdavanjem '*Bogoslovske Smotre*' dulje otežati.«⁶⁰ Na istom je mjestu prvo Uredništvo, u sastavu dr. Josip Pazman⁶¹ i dr. Edgar J. Leopold, izjavilo: »S poniznim pouzdanjem u Božju pomoć i milost te s potpunim uvjerenjem, da radimo za dobru i plemenitu stvar, počinjemo eto izdavati ovu reviju.«⁶² Bez trunke kontroverzističkoga naboja, a koji je u ono doba bio »znak vremenâ«, Uredništvo je bilo uvjerenog da radi dobru i plemenitu stvar za hrvatsku teologiju, za Crkvu, za Sveučilište, ali i za hrvatsku kulturu i društvo uopće. Proslava stotoga rođendana *Bogoslovske smotre* svjedoči i potvrđuje da Božja pomoć i milost nisu uzmanjkale čestitim i iskrenim nakanama utemeljitelja, pokretača, urednika i pisaca tekstova *Bogoslovske smotre*. Uredništvo je pozvalo braću u svećeništvu da »se ne nagje nijedan brat, koji bi u srcu svom prezreo ovaj čedan rad nekolicine mladih pregalaca«⁶³.

Prema tome, nipošto se ne bi smjelo previdjeti i prešutjeti činjenica da je *Bogoslovska smotra* svoje idejne začetke i pokretače imala na KBF-u Sveučilišta u Zagrebu, i to već tamo od osnutka modernoga Zagrebačkog sveučilišta. O tome Uredništvo izjavljuje: »Dosada su barem sva nastojanja, sve osnove i sve želje, da se izdaje ovakova revija, ostale bez uspjeha. Još god. 1898. bio je sastavio profesorski zbor našega bogoslovsčkoga fakulteta program za izdavanje teologijsko-filozofijskoga časopisa i pozvao na djelo profesore svih bogoslovskih učilišta u zemljama hrvatskim. To nije bio megjutim prvi korak, jer se je na smotru mislilo odmah iza otvaranja hrvatskog sveučilišta, nego to je bio samo nov pokušaj, da se prigodom dvadesetpete godišnjice opstanaka hrvatskog sveučilišta i bogoslovsčkoga fakulteta izagje za smotrom. No taj se pokušaj izjalovio. Nakon deset godina potican sa više stranâ odlučio je ponovno profesorski zbor bogoslovsčkoga fakulteta, da izdaje pod svojim imenom bogoslovski strukovni list i u to ime izradio je i izložio potanko

⁶⁰ UREDNIŠTVO, Predgovor, u: *Bogoslovska smotra*, 1 (1910.) 1, 2.

⁶¹ Profesor kanonskoga prava na KBF-u u Zagrebu Matija Berljak objavio je prilično iscrpnu i temeljitu znanstvenu studiju o zaslugama dr. Josipa Pazmana u osnivanju i pokretanju objavljivanja *Bogoslovske smotre*. O tome usp. Matija BERLJAK, Dr. Josip Pazman i '*Bogoslovska smotra*', u: *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.) 3-4, 507-522.

⁶² UREDNIŠTVO, Predgovor, u: *Bogoslovska smotra*, 1 (1910.) 1), 2.

⁶³ *Isto*, 3.

osnovu, te poduzeo stanovite korake, ali – i taj pokušaj nije donio roda, kako se očekivalo i željelo.«⁶⁴

Konačno su, ipak, nastojanja profesorskoga zbora donijela roda i to počevši s prvim brojem trećega godišta, dotično 1912. godine. Uredništvo se opet obratilo čitateljima s prigodnim Predgovorom, datiranim 1. ožujka 1912. godine, u kojemu na samom početku piše: »Ovo godište i svezak 'Bogoslovske Smotre' preuzima uregivati profesorski zbor bogoslovskog fakulteta u kralj [-evskom, nap. a.] sveučilištu Franje Josipa I.«⁶⁵ Zatim, odmah u nastavku, izjavljuje: »Profesorski zbor se riješio na tu zadaću istom sada, jer su tek danas uklonjene sve prepreke, što no su dojako bile na putu davnoj želji profesorskog zbora izdavati periodički bogoslovski časopis.«⁶⁶ O kojim i kakvim se preprekama radi, novoiimenovani odgovorni urednici od strane profesorskoga zbora u sastavu dr. Josip Pazman, kao dosadašnji urednik, te dr. Fran Barac, kao novi urednik umjesto dosadašnjega dr. Edgara Leopolda, nisu naveli ni riječi, a nisu baš dali niti naslutiti. Je li se možda radilo o nesklonosti zakonite crkvene vlasti da podrži i podupre ovaj znanstveno-izdavački projekt KBF-a? Dakako, ne nesklonosti zbog protivljenja samoj stvari, nego zbog ozračja modernističke kontroverzije koja je, vidjeli smo, svoje vrhunce doživjela upravo 1910. godine *Antimodernističkom prisegom*. Možda se, ipak, radilo o nepovjerenju što ga je modernistička kontroverza unijela u katoličke krugove? U već spomenutom Predgovoru možemo pročitati ovu misao: »Sad se profesorski zbor pouzdano nada, da će 'Bogoslovska Smotra' iskupiti obećanje, što ga daje svojim čitaocima i da će *unapredak dobiti povjerenje*, što joj ga pokazuju njezini visoki pokrovitelji.«⁶⁷ Ako izjava »unapredak dobiti povjerenje« znači »unaprijed opravdati ukazano povjerenje«, onda smo možda na tragu rješenja zagonetke o dvogodišnjem izbivanju *Bogoslovske smotre* s KBF-a. Naime, Uredništvo malo prije u istom Predgovoru izjavljuje: »Hvala i od Boga i od ljudi mecenatskom daru preuzvišenog gospodina Nadbiskupa dra. Jurja Posilovića, potpori presvijetlog gospodina Nadbiskupa koadjutora Dra. Antuna Bauera i pripomaganju prečasnog provostolnog Kaptola zagrebačkog: 'Bogoslovskoj Smotri' je postavljen čvrst financijski temelj.«⁶⁸ Jasno je svima da se bez financija ne može ostvariti ovakav znanstveno-izdavački pothvat. No, isto tako je jasno da se bez odobrenja mjerodavne crkvene vlasti ne može pokrenuti teološki časopis u ime crkvenoga fakulteta.

⁶⁴ *Isto*, 1.

⁶⁵ UREDNIŠTVO, Predgovor, u: *Bogoslovska smotra*, 3 (1912.) 1, 1.

⁶⁶ *Isto*.

⁶⁷ *Isto* (emfaza je naša).

⁶⁸ *Isto*.

Zaključak

Na temelju svega izloženoga možemo reći da je sasvim slučajna podudarnost stote obljetnice početka izlaženja *Bogoslovske smotre* i takozvane *Antimodernističke prisega*. Jedino što je u tom smislu intrigantno jest činjenica da prva dva godišta nisu izašla na KBF-u, odnosno u ime KBF-a, a što je možda (dakle, samo i jedino – možda) povezano s ozračjem antimodernističke kontroverzije.

Bogoslovska smotra je započela s izlaženjem, kao njegov dodatak, u okriju hrvatskoga *Katoličkoga lista*, a čiji je opet odgovorni urednik bio dr. Josip Pazman, profesor moralnoga bogoslovlja na KBF-u Sveučilišta u Zagrebu. Na temelju toga, kao i cijele povijesti ideje o osnivanju i pokretanju novoga – i prvoga – znanstvenoga teološkog časopisa u Hrvatskoj možemo iznijeti nekoliko zaključaka.

Osnivanje i pokretanje *Bogoslovske smotre* dokazuje da je ona zakonito znanstveno-teološko dijete Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu ili, povijesno točnije rečeno, njegova profesorskoga zbora, o čemu izričito svjedoči Uredništvo u Predgovoru prvome broju. Međutim, ono što nije bilo moguće od samoga početka, samo dvije godine kasnije dobilo je svoj željkovani epilog. Od trećega godišta, dotično od 1912. godine, uređivanje *Bogoslovske smotre* preuzeo je profesorski zbor KBF-a, o čemu ponovno svjedoči novo Uredništvo u Predgovoru napisanom u ime profesorskoga zbora KBF-a.

Osnivanje *Bogoslovske smotre* je bilo svehrvatski znanstveno-teološki projekt što se jasno razabire iz prvoga i drugoga Predgovora. U prvome Predgovoru Uredništvo je izjavilo sljedeće: »Uredništvo se ovim putem obraća na svu p. n. gg. profesore kako bogoslov. fakulteta u Zagrebu, tako i na gg. profesore bogoslovnih učilišta u Zadru, Sarajevu, Gorici, Djakovu i Senju, te franjev. bogoslovija u Dubrovniku, Sarajevu (do sada u Livnu) i Zaostrogu te dominikanskog zavoda sv. Tome u Dubrovniku, a zatim na svu ostalu gg. svećenike svih biskupija hrvatskih, bili oni župnici ili kapelani, katehete ili duhovnici, prelati ili kanonici, bili oni u službi ili u mirovini...«⁶⁹ Pozvani su svi koji su neposredno sudjelovali u službi poučavanja na teološkim učilištima u hrvatskim zemljama ili su po svojoj crkvenoj službi pretpostavljali teološku izobrazbu da se uključe u projekt.

Bogoslovska smotra nije samo zakonito znanstveno-teološko dijete KBF-a Sveučilišta u Zagrebu, nego je u određenom smislu to ujedno i Zagrebačkoga sveučilišta unutar kojega je KBF djelovao i djeluje. Zasigurno je »sveučilišni status« bitno utjecao na potrebu pokretanja jednoga reprezentativnog časopisa

⁶⁹ Isto, 2-3.

neupitne znanstvene izvrsnosti i prepoznatljive teološke kakvoće, a kakvi priliče dostojanstvu i ugledu nacionalnoga sveučilišta koje u svome sastavu, kao svoju utemeljujuću sastavnicu, ima teološki fakultet.

Pokretanje *Bogoslovske smotre* je i crkveni događaj *par excellence*, jer sasvim odgovara crkvenoj naravi i poslanju katoličke teologije kroz koju i preko koje Crkva vrši svoje poslanje poučavanja i odgajanja, a zajedno s time i zadaću dubljega i temeljitijega razumijevanja katoličke vjere u promjenjivim povijesnim i društvenim okolnostima.

Na kraju valja reći da naše istraživanje nije otkrilo povezanost razloga koji su odlagali početak izlaženja *Bogoslovske smotre* općenito te izlaženja u sklopu KBF-a Sveučilišta u Zagrebu posebno, s jedne, te modernističke kontroverzije i *Antimodernističke prisege*, s druge strane. No, to nipošto ne znači da dominantno crkveno-teološko ozračje onoga vremena nije imalo ama baš nikakva utjecaja na pokretanje novoga znanstveno-teološkog časopisa s jasno izraženim znanstvenim, teološkim, crkvenim, pastoralnim i kulturnim pretenzijama. Od svega je, ipak, najvažnija činjenica da je *Bogoslovska smotra*, svemu usprkos, osnovana te da već stotinu godina zauzeto i odgovorno obogaćuje sve ljubitelje teološke misli u Hrvatskoj, ali i šire.

Summary

FOUNDING THE BOGOSLOVSKA SMOTRA AND THE ANTIMODERNIST OATH

Tonči MATULIĆ

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
tonci.matulic1@zg.t-com.hr

The author of this article questions the possible relation between the ideal to launch the scientific-theological periodical Bogoslovska smotra on the one hand and the so-called controversy of anti-modernist on the other. It is an unquestionable historical fact that the Bogoslovska smotra was launched the same year (1910) that Pope Pius X released the Motu proprio Sacrorum antistitum on September 1st, which is better known as the Oath against modernism or the Antimodernist oath. With the background of this historical fact, based primarily on document research and later on headlines in the Katolički list newspaper, in the article the author endeavours to disclose the reasons for the difficulties to launch a new scientific-theological periodical by the

University of Zagreb, Catholic Faculty of Theology (KBF). This then leads to research of headlines and articles during the first few years of the Bogoslovska smotra being published, particularly editorials, in an effort perhaps intuitively to arrive at the real – internal – reasons to firstly delay editions of the Bogoslovska smotra at the KBF and then later to allow its publishing but as a supplement to the Katolički list for the first two years. In order to offer the article a sense of systemisation and credibility the article is divided into four parts. The first part briefly presents a draft of the modernist controversy. In part two, the author seeks for possible ties between the modernist circumstances and the idea to launch the Bogoslovska smotra. He does this primarily based on headlines in the Katolički list. In part three, the author looks for possible connections between anti-modernism and the Bogoslovska smotra primarily based on analysis of articles released. In the final – part four – the author brings out the real reasons to launch the Bogoslovska smotra which, at least it seems that way, were not burdened with modernist tendencies within Catholic theology in Croatia. The author however considers that ambiguous anti-modernist articles in the Katolički list and Bogoslovska smotra to a certain measure wish to remove any doubt from its founders of them entertaining any ideas of modernism. We emphasise this because suspicion of modernism was a general notion in Catholic circles of the times.

Key words: modernism, anti-modernism, Antimodernist Oath, Katolički list, Bogoslovska smotra, Faculty of Catholic Theology, University of Zagreb, the Church.